

ISTORIE

Tudor Dinu (n. 1978) este conferențiar doctor abilitat la Universitatea din București, unde predă limba, literatura și civilizația greacă. A susținut prelegeri și conferințe ca profesor invitat la universitățile din Atena, Cipru, Berlin, Hamburg, Lund, Kiev, Brno și Plovdiv, dar și la mai multe societăți științifice din Grecia. În ultimii ani, a participat la cele mai importante congrese internaționale de studii neelene (Granada, 2010; Nicosia, 2012; Tbilisi, 2012; Atena, 2012; Paris, 2013; Salonic, 2014; Komotini, 2015; București, 2015; Veliko Târnovo, 2016; Atena, 2017; Chios, 2017). În 2014, a fost ales secretar general al Societății Europene de Studii Neelene. Lucrările sale dedicate unor chestiuni de filologie, istorie, civilizație greacă veche, bizantină și postbizantină, dar și elenismului din țările române au fost tipărite în România, Grecia, Cipru, Franța, Cehia, Letonia, Ucraina și Georgia. Totodată, Tudor Dinu a publicat traduceri atât din autori antici (Aristofan, Plutarh, Iamblichos, Seneca, Plinius Maior), cât și moderni (Iannis Ritsos, Nikos Engonopoulos, Andreas Embirikos, Hristos Yannaras etc.). Este fondatorul și redactorul-șef al primei reviste românești de studii neelene, *Neograeca Bucurestiensia*. La Editura Humanitas, a publicat volumele *Mihai Viteazul, erou al eposului grec* (2008), *Dimitrie Cantemir și Nicolae Mavrocordat – rivalități politice și literare la începutul secolului XVIII* (2011), *Bucureștiul fanariot – Biserici, ceremonii, războaie* (2015). Volumul al doilea, de față, va fi urmat de un al treilea, dedicat altor aspecte ale lumii bucureștene din epoca fanariotă (traiul de zi cu zi, viața mondenă, învățământul și cultura, comunitățile alogene).

TUDOR DINU
BUCUREȘTIUL
FĂNARIOT

**

ADMINISTRAȚIE, MEȘTEȘUGURI, NEGOT

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Adresez calde mulțumiri tuturor celor care m-au ajutat la elaborarea cărții, fie punându-mi la dispoziție materiale bibliografice sau fotografice, fie făcându-mi sugestii în vederea ameliorării textului scris, fie invitându-mă să prezint rezultatele parțiale ale cercetării în cadrul unor universități străine, unde am avut parte de un schimb rodnic de idei (prof. dr. Minas Al. Alexiadis, dr. Vasile Bălan, dr. Irina-Sanda Cajal-Marin, dr. Dimitrie Capșa, dr. Cristina Constantin, Mădălina Diaconu, prof. dr. Mihai Dinu, asist. Velicika Grozdeva, dr. Cornel Ilie, prof. dr. Luminița Munteanu, dr. Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, col. Petre Neață, lect. dr. Cătălina Puiu, dr. Ernest Oberländer-Târnoveanu, prof. dr. Stoina Poromanska, dr. Andreea Ștefan, prof. dr. Manolis Varvounis, conf. dr. Dragoș-Gabriel Zisopol).

Volum apărut cu sprijinul financiar al:

FATROM
Feed additives

Redactor: S. Skultéty
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Florina Vasiliu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2017

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Dinu, Tudor

Bucureștiul fanariot / Tudor Dinu. – București: Humanitas, 2015-2017

2 vol.

ISBN 978-973-50-5008-5

Vol. 2: Administrație, meșteșuguri, negoț. – 2017. – Conține bibliografie. –

ISBN 978-973-50-5010-8

94(498 Buc.)"1715/1821"

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Sumar

I. CATASTROFE NATURALE

<i>Cutremurele devastatoare din 1738 și 1802</i>	9
<i>Marile incendii ce au prefăcut în scrum Bucureștii (1718, 1739, 1804)</i>	12
<i>Bucureștii pradă urgiei apelor. Marea inundație din 1805</i>	15
<i>Pătimirile bucureștenilor la vreme de secetă (1718–1719; 1781–1784; 1794–1795)</i>	18
<i>„Norul mare și gros de lăcuste care ne-a ascuns lumina soarelui“.</i>	
<i>Invaziile din anii 1746–1748 și 1779–1782</i>	22
<i>Geruri de pomină (1739/1740, 1779/1780, 1802/1803, 1804/1805, 1812/1813). Iarna lui Hangerliu (1798/1799)</i>	24
<i>„Năpraznica boală a ciumei care este lipicioasă“.</i>	
<i>Lupta îndârjită a autorităților împotriva răspândirii molimei.</i>	
<i>Ravagiile epidemiei din vremea lui Caragea (1812–1814)</i>	29

II. ADMINISTRAȚIA BUCUREȘTIILOR

<i>Organele administrative</i>	52
<i>Marele-agă „comandantul orașului București“</i>	52
<i>Vel-spătarul „zabit mahalalilor din București“</i>	53
<i>Noi instituții și dregătorii cu atribuții administrative în București</i> . . .	55
<i>Epitropia obștirilor – coordonatoarea activității administrative și sociale din București</i>	55
<i>Vornicul Politiei – perceptorul general al capitalei</i>	57
<i>„Cinstita Comite“ a Politiei</i>	58
<i>Casa politiei sau Astinomia – instituție de monitorizare a imigrației</i>	60
<i>Asigurarea ordinii și combaterea infracționalității</i>	62
<i>Politica urbanistică</i>	68
<i>Lucrări publice. Construcția și întreținerea drumurilor</i>	70
<i>Reglementarea circulației</i>	79
<i>Iluminatul public</i>	82
<i>Lupta împotriva incendiilor</i>	84
<i>Aprovizionarea cu apă potabilă a Bucureștilor</i>	88

<i>Lupta împotriva revărsărilor Dâmboviței, încercări de regularizare a cursului râului, măsuri în vederea asigurării unui debit minim</i>	93
III. ASISTENȚA SOCIALĂ ȘI MEDICALĂ ÎN BUCUREȘTI	
<i>„Cutia milosteniei de obște“ sau bugetul asigurărilor din epoca fanariotă</i>	99
<i>„Orfanotrofia, adică casa cea hrănitore de copiii cei sărmani, fără de părinți“</i>	102
<i>Asistența socială publică</i>	109
<i>Asistența socială privată</i>	115
Opera caritabilă a Bisericii	115
Acțiunile izolate ale unor creștini evlavioși	118
Sistemul de asigurări al breslelor	118
<i>Asistența medicală publică</i>	120
Dohtorii, gerahii și moașele politiei	120
Spitalele bucureștene	128
Spitalul Colțea, „loc de odihnă săracilor acelora ce nu au stare și putere a se căuta pe sineși la patimele boalelor lor	128
„Nosocomionul sfântului Pantelimon“, „spital de bolnavi ce ar pătimi de alte boale și de cei ce ar pătimi de boala ciumii“	134
Spitalul de la Dudești „pentru întâmplări de năprasnica boală a ciumei“	141
Filantropia „spital pentru bolnavii străini cari mai înainte era pre poduri și prin gunoae“	149
„Spitalul pentru vinovații bolnavi“	154
Spitale militare (austriece, românești, rusești)	155
Ospiciile bisericesti sau mănăstirești	161
<i>Piața liberă a asistenței medicale</i>	163
<i>Spîțerii și spîțeriile bucureștene</i>	168
IV. VIAȚA ECONOMICĂ A BUCUREȘTILOR	
<i>Dezvoltarea meșteșugurilor urbane</i>	177
Pâinea noastră cea de toate zilele: ocupațiile și meșteșugurile alimentare (grădinăritul, morăritul și panificația, scaunele de carne și de pește, bucătari pentru pregătirea zaiafeturilor, producția de băuturi: bragă, șerbet, salep, rachiu)	178
Trăind pe seama bietelor dobitoace: prelucrarea pieilor, a blănurilor și a seului (tăbăcarii, cavafii și alți producători de încălțăminte, șelarii, curelarii, săhăidăcarii; lumânării, săpunarii)	196
Croind veșmintele bucureștenilor, de la vlădică până la opincă: confecționarea și prelucrarea țesăturilor (postăvarii, abagiii, pânzarii, mătăsarii, boiangiii; croitorii, zăbunarii, șalvaragiii, ceaprazarii, găitânarii, ibrișingiii; plăpumarii, iorgangiii)	210

Cioplind lemnul din Codrii Vlăsiei: lemnarii sau dulgherii, tâmplarii, strungarii, șindrilarii, dogarii, butarii	222
Lucrând nisipul, lutul și piatra: nisiparii, cărămidarii, olangii, zidarii, zugravii, olarii, sticlarii	233
Muind tăria fierului. Prelucrarea metalelor de rând și a celor nobile: fierarii (covacii), căldărarii, cazangiii, lăcătușii, potcovarii; cuiungii (argintarii, zlătarii), giuvaergiii, ceasornicarii	245
Breslele bucureștene: o instituție medievală în plin avânt în pragul secolului al XIX-lea	256
<i>„Fabrici de felurimi de lucruri“ spre „lauda și podoaba patriei“.</i>	
<i>Dezvoltarea primelor întreprinderi manufacturiere.</i>	268
Începuturile industriei alimentare bucureștene.	
Fabricile de paste făinoase și de bere	271
Concurență inopinată pentru olarii bucureșteni.	
Fabrica de farfurii a vistierului Constantin Filipescu	274
Primii pași ai industriei textile bucureștene. Fabricile de tors bumbac, de postav, testemele, șaluri și ghermesituri	274
<i>„Harturghii, adică facere de hârtie“, „meșteșug de fala țării și foarte trebuincios atât politiei cu trebuința scrisorilor, cât și Bisericei cu tipăritul cărților“</i>	286
<i>Comerțul bucureștean între înflorire și marasm</i>	289
De unde se aprovizionau bucureștenii: târguri permanente sau periodice – Târgul Dinlăuntru, Târgul Cucului, Târgul de Afară (Moșilor), Târgul lui Mavrogheni de la Cișmea, noile piețe de la începutul secolului al XIX-lea	292
Ce mărfuri se găseau pe piața bucureșteană. Rolul și sursa importurilor. Produsele din Imperiul Otoman, Transilvania, Imperiul Habsburgic, statele germane, Rusia, Polonia, Veneția, Franța, Anglia	302
Cu ce monedă plăteau bucureștenii (emisiuni turcești, austriece, rusești, venețiene, raguzane, franceze, olandeze, britanice).	
Zarafii și afacerile cu valută. Calpuzanii și falsificarea de bani.	
Talerul-leu – unitatea monetară de calcul	315
Feluriții negustori din București	323
Gelepi, surecii și capanlâi negustorind pentru îndestularea poporului lui Mahomed	324
Lipscanii și fascinația mărfurilor germane	327
Băcanii și dughenele lor nelipsite de prin mahalalele Bucureștilor	329
Preocupării – speculanți de alimente și alte produse de primă necesitate	333

Telalii – organizatori de licitații, vânzători de vechituri și crainici publici	336
„Neguțătorii bogasieri, cari vând mărfuri de mătase și de bumbac“	338
Marchitanii – negustori veniți odată cu trupele rusești	339
Negustorimea evreiască, o pătură încă firavă	341
Comercianții armeni, confrății mai umili ai lui Manuc bei.	342
Mai modeștii neguțatori de prin spațiul bulgar.	344
Note.	347
Bibliografie.	409
Lista ilustrațiilor	419
Glosar	423
Indice de nume.	443

I. Catastrofe naturale

(cutremure, incendii, inundații, secete,
invazii de lăcuste, geruri, epidemii de ciumă)

Cutremurele devastatoare din 1738 și 1802

ÎN AFARA DESELOR ȘI NIMICITOARELOR NĂVĂLIRI STRĂINE, locuitorii Bucureștiului au fost greu încercați în veacul fanariot și de urgiile naturii dezlănțuite. Dintre acestea, frecvente și necruțătoare au fost cutremurele de pământ cu epicentrul în Munții Vrancei, resimțite, de obicei, cu o deosebită intensitate în capitală. Astfel, sursele de epocă atestă producerea unor seisme, cu magnitudine mai mare sau mai mică, la 27 februarie 1718, 30 decembrie 1724, 31 mai 1738, 5 aprilie 1740, 11 martie 1741, 16 martie 1764, 9 aprilie 1765, 16 octombrie 1774, 19 februarie 1776, 14 iulie 1777, 18 ianuarie 1778, 18 ianuarie 1787, 26/27 martie 1790, 27/28 noiembrie 1793, 30 aprilie 1797, 14/15 martie 1798, 14 octombrie 1802, 8/9 septembrie 1804, 5 mai 1812, 23 octombrie 1812, 20 și 30 ianuarie 1813, 28 octombrie 1813, 15 august 1816, 27 mai 1819, 28 ianuarie 1821, 3 februarie 1821, 14 iulie 1821, 5 noiembrie 1821.¹

DINTRE TOATE, CELE MAI ADÂNCI URME în conștiința colectivă le-au lăsat, atât prin intensitate, cât și prin pagube, cutremurele din anii 1738 și, respectiv, 1802. Primul a avut loc în ziua de miercuri 31 mai/11 iunie după-amiază („la trei și jumătate ziua“ după Dapontes și Toader) și a fost urmat de cel puțin două replici consistente („și la 6 ceasuri iar s-au mai cutremurat mai încet. Și la 10 ceasuri tot într-aceia zi s-au cutremurat“). Mișcarea seismică a fost însoțită de dezlănțuirea unui vânt puternic („puterea grozavă a vântului“), dar și de un vuiet prelung („și au făcut pământul mare dudet“). La București, „pământul pe alocurea s-au despicaț și a eșit apă cu miros de iarbă de pușcă și de pucioasă“.² Tot așa, în zona Buzăului, din crăpăturile produse în sol „s-a ivit apă fiartă cu nisip și au ieșit la suprafață pietre aurii, un fel de metal“. La Văleni, falia apărută în urma mișcării telurice a înghițit nu mai puțin de trei femei.³ În aceste condiții, e lesne de închipuit panica ce a pus stăpânire pe locuitorii din București și,

în general, din Țara Românească, Moldova și Transilvania („[cutremurul] a pricinuit o groază și o teamă foarte mare tuturor“), făcându-i să-și pună singura nădejde în ajutorul divin. Așa au procedat și călugării franciscani de la mănăstirea din Mediaș, surprinși de cutremur tocmai după ce se delectaseră cu o supă („pe când abia ne sorbisem supa, [...] au început să se clatine pereții, să se miște mesele încoace și încolo, să fie zgâlțâite scaunele sau băncile prinse de perete“), călugări care, „loviți ca de trăsnet, schimbându-se la față și părând mai degrabă morți decât vii“, s-au apucat să spună „vreo cinci «Tatăl nostru» și «Ave»“,⁴ scăpând astfel vii și nevătămați. Mai puțin norocoși, bucureștenii au putut-o vedea – din câte se spune – pe Sfânta Fecioară nu venindu-le în ajutor, ci plângând cu amar („au început și o sfântă icoană, chipul prea sfintii Născătoare de Dumnezeu, a plânge până a doo zi“).⁵

În capitala părăsită de Generalisima Apărătoare, „multe părți ale Curții Domnești (Curtea Veche) s-au surpat“,⁶ soartă împărtășită și de complexe rezidențiale ale lui Constantin Mavrocordat de la Foișor și Cotroceni („s-a ruinat clopotnița bisericii și au căzut trei coloane de la Foișor și s-au zdruncinat casele monastirei Cotroceni“). În plus, „multe bolte și ziduri ale mănăstirilor și ale caselor au crăpat; încă unile au și căzut aici în București“. ⁷ Iar stricăciuni similare s-au înregistrat în întreaga țară („iar afară multe biserici și bolte s-au surpat de tot“), dar și pe teritoriul Imperiului Otoman sau al celui Habsburgic (de-a lungul Dunării, s-au ruinat mai multe moschei, dar și părți ale unor fortificații, în timp ce la Nicopole s-au prăbușit nu mai puțin de patru geamii; la fel în Ungaria, „s-au dărâmat multe case mari și alte construcții vechi“).⁸ Totuși, în amintirea populară stricăciunea prin excelență pricinuită de cutremurul din 1738 avea să fie prăbușirea turlei celei mari a mănăstirii Golia, fala cetății de scaun a Ieșilor („Și la acest cutremur au căzut și mănăstirea Golăia din Eș“, „s-au cutremurat pământul foarte tare în Postul Sen Petriului într-o mercur și au căzut Golăie din Iași, let 7246“, „Să să știe de când au fost cutremur mari și au căzut turla Golăi“).⁹

ÎNCĂ ȘI MAI PUTERNIC ȘI MAI DISTRUGĂTOR a fost cutremurul produs „la leat 1802, octomvrie 14, marți, în ziua de preapodamna Parascheva“¹⁰ „pe la 8 ciasuri fără 20 minute“ „numai povârnise soarele dup-amiazăzi“,¹¹ pe care sursele îl consideră în mod unanim drept cea mai violentă mișcare telurică din istoria țărilor române („de cutremure pământul deseori a fost cercat / dar atâta de cumplite niciodată s-a-ntâmplat“,¹² „un cutremur mare, care ne-au povestit și

din oameni de mai sus de câte o sută de ani că ca acesta nu s-au mai pomenit, nici părinții lor n-au pomenit“).¹³ Seismul nu a fost doar extrem de puternic, ci a avut și o durată îndelungată, pe care mărturiile de epocă o estimează la două („două minute de zguduirii erau să ne piardă și curând să ne arunce în infern“)¹⁴ sau chiar la „patru minuteri“.¹⁵ A fost, de asemenea, însoțit de un zgomot asurzitor („era astfel de sălbatic vuietul care venise“)¹⁶ care a generat panică în rândul oamenilor („cât să spăriiase lumea, că copaci da cu vârfurile în pământ“),¹⁷ și le-a tulburat pe celelalte viețuitoare („chiar fiarele sălbatice poate că încremenise“).¹⁸ În urma mișcării telurice, au apărut falii de dimensiuni considerabile, care au întârziat apoi să se închidă („iar pământul pă alocurea să deșchidea cât ar încăpea un om cu calu. Și după ce au înconținut cutremuru, au stat pământul crăpat până a două zi“).¹⁹ Iar din multe dintre acestea au ieșit la suprafață diverse materii urât mirositoare („apă neagră ca păcura și împutită“;²⁰ „apă cu humă neagră ce puțea întocmai ca pucioasa“;²¹ „iar pământul pretutindeni, de a sa nenorocire / suspinând ca o ființă îmbrăcată cu simțire, / a crăpat în multe locuri și din sânu-i a vărsat / lacuri, râuri sulfuroase, ca când ar fi lăcrimat“).²²

Grav afectate au fost până și cele mai trainice zidiri din București („iar din casele boierești și din cele de obște prea puține au scăpat zdravene“),²³ care au trebuit apoi refăcute din temelii. Până și „Curtea Domnească a fost atât de zdruncinată de cutremurul înfricoșat“, încât vodă a fost nevoit să-și mute reședința la mănăstirea Văcărești. De bună seamă, aceeași soartă au împărtășit-o și bisericile, ale căror turluri au fost printre primele care s-au năruit („au căzut multe turnuri de pe la sfintele besearici, iar alte din besearici au căzut de tot“).²⁴ Așa s-a întâmplat și cu „bolta“ lăcașului de cult de la Radovanu, un sat de lângă Oltenița, în care noul domn Constantin Ipsilanti, tocmai sosit în țară, se oprise să se roage pentru a avea parte de o domnie plasată sub cele mai bune auspicii, așa că, deși a scăpat nevătămat, „au rămas rău mâhnit pentru acest semn groaznic“.

Pentru locuitorii cetății de scaun însă cel mai puternic impact emoțional l-a avut, fără doar și poate, prăbușirea „Colței, turnul cel nalt din București, ce avea întru sine ceasornec [...] ce era lucrat cu mare meșteșug și cu pietri în tot chipu, care să vedea departe de București cale de trei ceasuri, când era senin și mai departe“.²⁵ În aceste condiții, nu este de mirare că năruirea acestuia a fost deplânsă și de barzii locali de limbă greacă, ce o putuseră urmări cu propriii ochi: „Turnul cel înalt al Colței, care-n București domnește / peste celelalte turnuri și de-o sută ani trăiește, / astă dată pleacă capul, nu

mai poate rezista, / se rostogolește, geme până-n temelia sa²⁶ ori „marele și înaltu edificiu al Valachiei a suferit multe cutremure, cu multă bravură, adecă Colțea, cum se numește și care este vestit pretutindeni pentru arhitectura lui. La toate s-a împotrivit, puțin păsându-i, dar acestuia a cedat, recunoscându-se învins, și a înclinat vârful său ce a fost zidit mai de o sută de ani, cu toate că era voinic“.²⁷

Marele cutremur din 14 octombrie 1802 nu doar „a distrus aproape în întregime cetatea Bucureștilor“,²⁸ ci a provocat pagube uriașe „în toate orașile cele di prinprejuriu din Țara Românească și Nemțească, cât acest rând de oameni n-au pomenit așa cutremur înfricoșat“. De pildă, la Focșani „zidul mănăstirii Sf. Ion [...] au căzut cu multe odăi, turnurile bisericii, bolta, (iar) zidiri alte multe s-au dărăpănat“, în vreme ce „în Eși n-au rămas nici un zid nisurpat, mănăstirili li-au căzut turnurile și au rămas parti (sic!)“. Ba chiar și în îndepărtata Suceavă „au crăpat turla la biserica Arminească, care au fost nădită“.²⁹

Cumplita urgie, coroborată cu funestul incendiu din 1804, a însemnat însă și un punct de cotitură în evoluția urbanistică a capitalei, care s-a putut reface, într-o anumită măsură, și sub influența directă sau mediată a arhitecturii occidentale. Mai ales domnul Constantin Ipsilanti a depus eforturi însemnate pentru ca orașul său de reședință să renască rapid din propria cenușă, după cum depunea mărturie și Ludwig von Stürmer în 1816 („orașul a fost distrus aproape în întregime, în 1802, de un cutremur, dar de atunci s-a refăcut iarăși“).³⁰

Marile incendii ce au prefăcut în scrum Bucureștii (1718, 1739, 1804)

ÎNTR-UN ORAȘ CA BUCUREȘTIUL secolului al XVIII-lea, în care cele mai multe construcții erau din lemn și în care până și zidurile din piatră presupuneau mai totdeauna și prezența unei suprastructuri de lemn, izbucnirea unui mare incendiu putea avea efecte chiar mai distructive decât un cutremur de pământ. Mai ales că locuitorii capitalei obișnuiau să depoziteze lemne de foc și chiar să înalțe căpițe de fân prin curți ori să aprindă reziduurile acumulate prin hornuri. Ca să nu mai vorbim de cârciumarii ce distilau băuturi alcoolice în instalații improvizate sau de comercianții ambulante ce frigeau cârnați pe tarabe în mijlocul ulițelor. Ori de negustorii ce nu manifestau nici un fel de preocupare pentru păstrarea în condiții de siguranță a substanțelor

inflamabile, precum rachiul, silitra, pucioasa ori praful de pușcă. În aceste condiții, în ciuda măsurilor luate de autorități împotriva practicilor de mai sus,³¹ în București se iscau adesea vâlvătăi de proporții. Pe cele mai multe dintre acestea localnicii, susținuți după 1790 și de „steagurile de foc“ ale spătăriei, au reușit, printr-o mobilizare exemplară, să le stingă, limitându-le pe cât posibil consecințele. Cu toate acestea, veacul fanariot consemnează și câteva incendii devastatoare pe care vântul puternic le-a făcut să se extindă la nivelul întregului oraș, zădărniciind orice tentativă de a le domoli.

PRIMUL DINTRE ACESTEA s-a produs în februarie 1718 și ne este cunoscut aproape exclusiv dintr-o succintă mențiune a cronicarului Radu Popescu. Focul a pornit de la o „casă mică și proastă“, dar a căpătat iute proporții („atăta s-au ațîțat foc mare“), ajungând curând până la ansamblul Curții Domnești, unde a prefăcut în scrum „toate casele, scăpând numai ceale boltite“. Iar de acolo s-a întins până la marginea orașului „arzând și târgul, și mănăstiri, și case boerești, și tot ce era înaintea“.³² Orașul trebuia acum reconstruit din temelii în condițiile economice dificile create de faptul că, tocmai în acel an, țara avea să piardă Oltenia în temeiul Tratatului de pace de la Passarowitz (Pojarevăț), încheiat la 21 iulie 1718.

CEVA MAI BINE CUNOSCUȚ ne este marele incendiu petrecut la 27 februarie 1739, în timpul celei de-a treia domnii muntenești a lui Constantin Mavrocordat la nici măcar un an de la cutremurul ce făcuse una cu pământul cele mai multe zidiri din cetatea Bucureștilor. Acesta a izbucnit „pe la ceasul al șaselea“ din zi (aproximativ ora douăsprezece) în urma aprinderii „bălegarului de la grajdul“ „caselor celor mari ale mănăstirii Sfântul Sava“ și s-a extins cu repeziciune din pricina „vântului puternic ce sufla“³³ în acea zi. Printre primele victime ale sinistrului s-a numărat mănăstirea Colțea, care a ars „toată, cu spitalurile, cu spițăriia ce era de doftorii pentru săracii den spital și cu bisearica și cu câte treale paraclisele și amvoanele și cu amândoa pîvnițele“.³⁴ Bilanțul pojarului, care nu s-a potolit decât când „a ajuns în afara Bucureștiului, unde nu mai exista lemn“, a fost însă cu mult superior: au fost prefăcute în cenușă alte „trei biserici, șase case dintre primele, patruzeci și nouă dintre cele de-al doilea, șaptezeci și șapte de-al treilea, cinci chilii de biserici, patruzeci de scaune de carne și nouă prăvălii“, conform inventarului riguros întocmit de autorități. Conștientizând dezastrul și necesitatea unei mobilizări generale pentru refacerea orașului, însuși domnul Constantin Mavrocordat „a ieșit“ „cu boierii și cu arnăuții și seimenii de la Curte“, dar și cu „pașa

cu ai lui“ să pună mâna la refacerea celor trei biserici arse, ba chiar „a donat (în acest scop) trei pungi“ cu galbeni „din cămara sa“.³⁵

CU MULT MAI DEVASTATOR a fost însă incendiul ce s-a abătut la 28 august 1804 asupra Bucureștiului, ce nu apucase încă să se refacă de pe urma cumplitului cutremur din 14 octombrie 1802 („Această arsură de foc nu s-au mai făcut altădată în București“,³⁶ „și târgul [...] atâta s-au aprins de groaznec, încât tot temeiu târgului au ars“).³⁷ Pojarul a izbucnit „la opt ceasuri din zi“ „la o spițărie din sus de Căvafi, pe ulița cea mare ce merge spre hanul lui Șarban Vodă“³⁸ „din lucrarea cu foc a doctoriilor“ ce a făcut să se aprindă „unsorile sau spirturile“.³⁹ La întețirea vâlvătăii au contribuit însă nu numai substanțele inflamabile din farmacie, ci și „claiă de fân din curte“.⁴⁰ Iar vântul „sufliând [...] despre răsărit“⁴¹ a purtat flăcările „asupra orașului cu o repeziciune înfricoșată“.⁴² Focul a sporit astfel „de la casă la casă“, iar când „a sosit la prăvăliile cu mărfuri și la băcăni în putearea târgului“ „mai groaznic s-a împuternicit“, „căci să învâlvăta din buțile cu unt de lemn și din buțile cu rachiuri spirt și din prafuri barut, cât mari trăsnete să făcea și zgomot mare era“. În aceste condiții, încercările autorităților, dar și ale bucureștenilor de rând de a stinge pârjolul au fost multă vreme sortite eșecului. Așa că, neputând „să dea năvală să stingă focul“, „arnăuții și catanele domnești și spăthărești și ale agăi“ au preferat „să se încarce de postavuri și alte matherii“ și să o ia la sănătoasa la adăpostul nopții. Iar bieții oameni strigau și invocau neputincioși Pronia („O! Doamne preamiloștive“), în timp ce „muierile își lua copiii în brață și de mână și fugea țipând și nu știa încotro să fugă de fum și de dogorârea focului“.⁴³

Pârjolul a continuat astfel să facă prăpăd vreme de „douăsprezece ore“ „până a doua zi dimineața“⁴⁴ „când milostivul Dumnezeu au poruncit cu minune unui norișor ce era deasupra focului de au plouat și au stătut și vântul și s-au mai muiat flacăra focului“.⁴⁵ Profitând de miracolul divin, echipele de pompieri, susținute de numeroși voluntari, dar și de „domn și boieri“⁴⁶ „au aruncat apă din tulumbe“ și au reușit în cele din urmă să potolească focul. Cu toate acestea, „temeliile caselor“ „au (mai) fumegat“ încă „o săptămână“.⁴⁷

Bilanțul sinistrului consemnat cu rigoare de un martor ocular („de unde și până unde au ars târgu Bucureștilor“) confirmă faptul că aproape întregul oraș fusese prefăcut în scrum: „din hanul lui Șarban Vodă ulița înspre răsărit până în gura Păscării în prăvăliile Vladului păscaru; și din Poarta din Sus până la Sfântul Ioan din podu Beilicului, îndărăt până la Bărăție; iar de la Bărăție ulița ce merge spre consulu nemțesc până a Ghiulolo; iar de la Ghiulolo ulița spre

curtea Pușcării, până la Poarta din Jos; iar de la Bărăția ulița Boiangiilor iarăși până în ulița Bogasierilor; pă din dosul Boiangiilor ulița până în hanu lui Piper, cu casele Chiriștilor; iar din răspântia cea mare de la poarta Sfântului Gheorghe Nou ulița până în hanu lui Filaret, cu hanu lui Piper și cu hanu Sfântului Gheorghe; Târgu Cucului cu totul până în Păscării: două ulițe ce urmează una din Lipticani și alta de la ulicioara Sfântului Neocolaie spre Poarta din Sus, amândouă, și puțin spre Moruzoaiia, din răspântia de la Her până în zidu hanului Colți, cu hanu lui Sanfir; două poduri pă gărlă, unul la Poarta din Sus, altul al lui Manuc, cu hanu lui Manuc; și încă un pod ce merge peste gărlă la casele ispravnicului de ungureni în dreptu hanului lui Manuc și acela au ars și casele de peste gărlă^{.48} Pierderile materiale au ajuns astfel să se cifreze la suma astronomică „de treizeci de mii de pungi și mai bine“,⁴⁹ în timp ce comerțul bucureștean a primit, la rândul său, o lovitură cumplită („mulți din lipticani i alți neguțatori s-au stins cu totul că și pe unde aruncase din mărfuri prin pivnițe bolțite, întrându focul, le-au arsu“).⁵⁰

Fără a se lăsa descurajat de cea de-a doua urgie ce lovea țara în timpul domniei sale, Constantin Ipsilanti a decis să se implice personal în refacerea orașului. În primul rând, s-a preocupat de procurarea la prețuri scăzute și transportul în capitală al materialelor de construcție necesare („au făcut și el ajutor orașului cu herestea, măcar că o plătiia orășanii ce o aducea după domnească poruncă, dar numai mai ușor în nart“), dar și de reclădirea cetății de scaun în baza unui plan urbanistic riguros („și porunciia să facă casele drept în rând, să iasă ulițele drepte, nu șuvaite și casele una mai afară și alta mai înlăuntru ca mai nainte, de astupau una pe alta“). Vizitând personal șantierele din capitală, domnul nu ezita chiar să medieze conflictele imobiliare dintre vecini („eșiiia însuș Măria sa la târg și înpăca oamenii la pricinile ce le avia pentru locurile caselor celor arse“). Iar eforturile sale au dat iute roade căci „până la un an“ „s-a făcut mai frumos orașul târgului“⁵¹, „cu ulițe mai largi și mai regulate“.⁵²

Bucureștii pradă urgiei apelor. Marea inundație din 1805

MAI MULT DECÂT ORICE ALTĂ CALAMITATE NATURALĂ, revărsările devastatoare ale Dâmboviței au fost de-a lungul întregului veac fanariot fenomene nelipsite în viața bucureștenilor. Îndeosebi primăverile, când topirea zăpezilor de la munte determina creșterea